

Om Johan Winrich von Dellwig och Margareta Breitholtz?

I Anreps ättartavlor från 1858 hävdas att Claes Breitholtz, ätten Breitholtz stamfader, skulle ha en dotter Margareta, ”gift med General-Majoren Johan Henric von Dellwig i Lifland”. Motsvarande uppgift finns inte i Elgenstiernas modernare ättartavlor. I dessa uppges dock under ätten Fock att Johan Winrich von Dellwig och Margareta Breitholtz, nr 484, skulle ha en dotter Anna Margareta, gift med översten Henrik Johan Fock¹. Några föräldrar till Margareta Bz anges inte. Dessa uppgifter gjorde mig nyfiken på sakernas rätta förhållande och har föranlett fördjupade studier i tillgänglig litteratur. Några frågor har fått sina givna svar, andra kvarstår och nya har kommit till.

Vem var Johan Winrich?

Trots att namnet inte hör till de vanligaste är han inte helt lätt att komma in på livet. Inom släkten Dellwig finns fem olika Johan Winrich som levde ungefär vid samma tid under slutet av 1600 - och början av 1700-talet. Dessutom finns också någon tidigare Winrich i släkten. Namnet kan spåras till en av ättens anfäder på mödernett, lantrådet i Estland Winrich von Farensbach, som levde i början av 1500-talet. Av de fem namnbärarna, nedan benämnda JW 1-5, var en generalmajor i Karl XII:s armé och det är han som uppges ha varit gift med en Margareta Breitholtz. Av de övriga var en farbror, två var kusiner och en tredje kusinbarn till denne. (se fig. nedan)

Generalmajoren, JW2, har i den svenska historieskrivningen varit något av en gäckande skugga. Under 200 år har han av en samlad historikerkår kallats för Carl Gustaf, ett fel som ursprungligen härrör från Karl XII:s levnadstecknare Jöran Nordberg (1740). Detta förhållande är dock numera fullständigt utrett och tillrättalagt av Bengt Hildebrand i en artikel i Historisk Tidskrift 1942, (En obefintlig karolinsk general ”Carl Gustaf von Delwig”) Samme Hildebrand har också skrivit en biografi över JW v. Dellwig i Svenskt Biografiskt Lexikon. Där börjar hans levnadshistoria som fänrik i ett svenskt regemente i Holland. År 1700 är han kapten och något år därefter inblandad i ett handgemäng med en officerskollega, som slutar så illa att denne dör. Delwig blir utpekad som skyldig och måste fly fältet. År 1702-03 synes han ha vistats i Estland, men efter detta är han osynlig i källorna tills han 1714 dyker upp som överste i holstein-gottorpsk tjänst. Detta förband kom sedermera i svensk tjänst och efter framgångsrika insatser i samband med Stralsunds belägring blev Delwig Karl XII:s handgångne man och utnämndes 1715 till generalmajor. Vid det första fälttåget mot Norge 1716 stupade han den 23 juni av en muskötkula vid kungens sida. Hans lik lades i in i ett närliggande hus som påföljande natt brändes ned under striderna².

¹ EÄ del 2 sid 763b

² Se vidare levnadsdetaljer i SBL under von Dellwig, släkt

Så långt en kort sammanfattning av Johan Winrichs leverne så som det presenteras i SBL. För att utreda släktskap och härkomst är vi hänvisade till det baltiska genealogiska verket "Genealogisches Handbuch der Baltischen Ritterschaften [GHBR]". Vissa viktiga sakupplysningar ges också av samtida brev och skrivelser som refereras till i bl.a. Hildebrands ovan nämnda utredning.

Johan Winrich [JW2], den blivande generalmajoren, var son till ryttmästaren Berend Reinhold von Dellwig och hans hustru Sofia Elisabet von Ramm. Han var en bland åtta bröder³ som alla skulle bli officerare i den karolinska armén. Två av dem vann svenskt adelskap. För det fortsatta resonemanget är det av vikt att få en uppfattning om Johan Winrichs födelsestid. I GHBR anges snyggt och prydligt födelse eller dopdatum för samtliga söner utom för Johan Winrich. Är det en tillfällighet eller kan det tyda på att han är en främmande fågel i brödraskaran? Var han kanske född i ett tidigare okänt äktenskap? Bröderna är födda/döpta i Reval mellan 1678 och 1692. Modern Sofia Elisabet var född 1648 och har alltså fött sönerna mellan sitt 29:e och 44:e levnadsår. (Se bilaga). I GHBR är JW2 upptagen utan födelseår⁴, sist av alla, men att han skulle vara yngst kan betraktas som uteslutet med avseende på uppgifterna om hans militära karriär som fänrik i Holland i slutet av 1600-talet och kapten vid H.H. von Liewens livländska bataljon i dec. 1700. Han bör mot den bakgrunden och med en för tiden normal militär inskolning vara född i mitten eller slutet av 1670-talet. Med andra ord skulle han mycket väl kunna vara äldst av bröderna och kanske född utanför Reval på någon plats där födelse och dop inte noterades som för de yngre syskonen. Låt oss anta att den blivande generalmajoren var född 1675, kom i krigstjänst i Holland i 18-20-årsåldern och var kapten som 25-åring. Det är i så fall i den åldern han försvinner ur källorna för att komma åter som överste i Holstein som 40-åring.

En uppgift som talar emot det skisserade åldersscenariot är Elgenstiernas notis om en dotter som i gifte med överste Fock födde en son 1695. Om JW2 är född 1675 kan han rimligen inte ha barn barn 20 år senare. Saken får dock sin eleganta förklaring i GHBR där det tydligt och ovedersägligt framgår att det är en av de andra Johan Winrich som är far till Anna Margareta och morfar till gossen Fock, nämligen den ovan nämnde farbrodern med samma namn, JW1. Uppgiften i Elgenstierna är alltså felaktig och Margareta Breitholtz är följaktligen inte alls inblandad i detta. Om det inte var just *denne* JW1 som hon var gift med? Men mer om det i det följande.

Vad vet vi om de övriga Johan Winrich? Tyvärr inte mycket, eftersom ingen av dem nådde någon högre samhällsposition och därför inte har lämnat spår i källorna utöver spridda notiser om födelse eller dödsdatum.

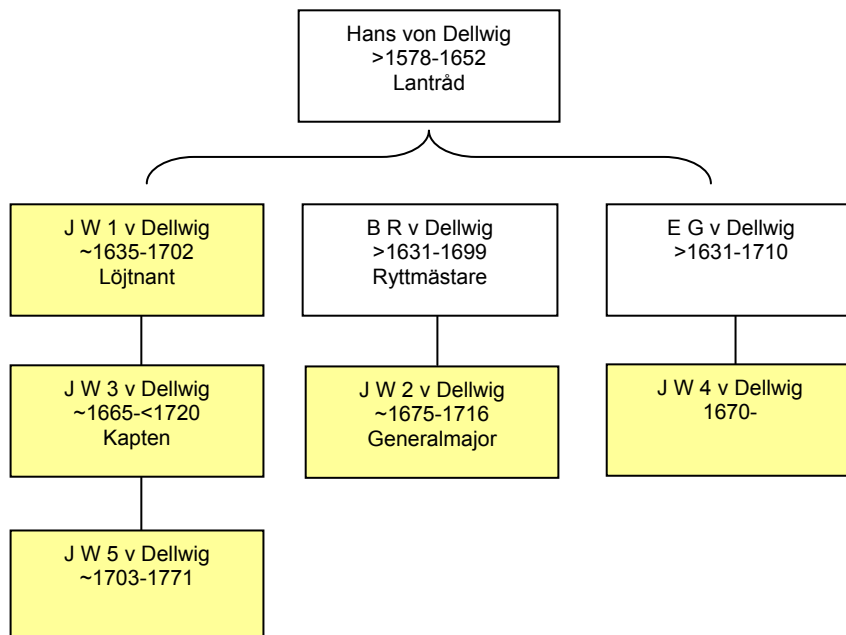
- JW1, generalmajorens farbror, föddes omkring 1635 och dog 1702. Han var verksam i Estland och nådde löjtnants grad. I två äktenskap med till namnet okända hustrur blev han far

³ SBL säger 9 bröder, men nr 9 har jag inte lyckats identifiera. Dock fanns en tvillingsyster till en av bröderna.

⁴ Att han hör till brödraskaran styrks förutom uppgiften i GHBR också av ett brev från 1734 skrivet av den i Sverige adlade Bernhard Wilhelm von Dellwig och där generalmajoren JW von Dellwig omnämns som "*min sahlig broder*".

till fem kända barn. En dotter Anna Margareta blev gift med Henrik Johan Fock, 1676-1737. En annan dotter, Sofia Helene, drunknade tillsammans med sina tre barn utanför Långholmen i Stockholm 1714. Ett tredje barnlöst äktenskap ingicks med Agneta von Lode 1682 i Reval.

- JW3, generalmajorens kusin, son till JW1 ovan föddes omkring 1665 och var död i december 1720. Han var liksom fadern verksam i Estland, omnämns 1704 till Odenkatz, och nådde kaptens grad. JW3 var gift med Anna Helena Dücker och hade med henne tre kända barn.
- JW4, ytterligare en kusin till generalmajoren, är endast känd genom en dopnotis från Reval 19 augusti 1670. Hans föräldrar skulle enligt GHBR vara Erik Gustav von Dellwig och Anna Juliane von Zoege. Eftersom inget ytterligare är känt om honom kan nog förmodas att han dog som barn. En intressant tanke är om en förväxling har skett så att dopnotisen egentligen avser hans namne JW2 (generalmajoren), som ju saknar egen dopnotis. Något som talar för detta är att det råder oklarhet om föräldrarnas giftermålsdatum. Den exakta uppgiften i GHBR under Zoege är 1 febr. 1672, alltså efter JW4:s födelse! Under Dellwig anges inom parentes 1660.
- JW5, kusinbarn till generalmajoren och son till JW3, föddes omkring 1703 och levde till 1771. Han levde i Estland, Odenkatz och Woroper, var gift och hade tre barn, men har i övrigt ringa intresse i detta sammanhang.

Schematisk bild över släktskap mellan fem olika Johan Winrich von Dellwig

Margareta Breitholtz

Enligt Elgenstiernas ättartavlor, det ännu idag mest ansedda genealogiska verket, hade ätten Breitholtz stamfader Claes i äktenskap med Margareta Ödell-Ödla fem barn, dock ingen Margareta. I Anreps äldre ättartavlor finns hon som nämnts med och uppges vara gift med generalmajoren Dellwik. Denne ges här förnamnet Johan Henric, en egendomlighet eftersom ju den historiska litteraturen vid denna tid felaktigt benämner honom Carl Gustaf (se ovan). Frågan inställer sig om Anrep kan ha förväxlat Margareta med den dotter till Mauritz Breitholtz som var gift med generalmajorens kusins son Hans(=Johan?) Henrik von Dellwig. Elgenstierna har uppenbarligen inte ansett uppgiften styrkt att Claes Breitholtz hade en dotter Margareta.

Födelsedata saknas för samtliga av Claes och Margaretas barn, men dopdatum finns för den förstfödda Ebba Agnes, 14 november 1651. Margareta Ödla var född mellan 1625 och 1630 och inget hindrar att hon kunnat föda barn ända fram till början av 1670-talet. Sönerna Magnus Anders och Carl kan anses vara födda i början eller mitten av 1650-talet, bl.a. med hänsyn till tidpunkten för deras inträde i den militära karriären. De yngre barnen Claes och Maria är födda på Margretholm, troligen i början av 1660-talet. Det finns ett belägg för att frun på Margretholm låg i barnsäng 1662⁵, men i övrigt verkar de lokala källorna tala om familjens tillökning. Det är dock fullt möjligt att ett eller flera barn kan ha funnits i syskonskaran⁶.

Finns det andra tänkbara föräldrar till generalmajor Dellwigs hustru Margareta? Det enda tänkbara alternativet är i så fall Claes broder på andra sidan Östersjön, Mauritz Breitholtz. Denne hade som nämnts en dotter, Ursula Beata, som var gift med en släkting till Johan Winrich. I något av sina två äktenskap skulle Mauritz Bz mycket väl kunna ha en äldre dotter Margareta, född på 1670- eller 1680-talet. En relation mellan familjerna Dellwig och Breitholtz i Estland verkar för mig mer näraliggande än en med familjen från Sandhem i Västergötland. Mauritz hade söner som var i ungefär samma ålder som den blivande generalmajoren Dellwig och de var som han militärer vid det stora nordiska krigets utbrott i början av 1700-talet. En gemensam nämnare mellan åtminstone en av sönerna Breitholtz och Johan Winrich är f.ö. tjänstgöring vid H.H. von Liewens, och kontakter med W A Schlippenbachs regemente.

I den notering i GHBR som anger Johan Winrichs hustru skrivs hon *Margarethe v. Breitholtz*. Prefixet von användes inte förrän senare av några av de i det egentliga Sverige boende ättmedlemmarna, medan Mauritz i Estland ibland omnämns som von Breitholtz. I brist på bättre källmaterial menar jag att det är minst lika logiskt att anta att Margareta är dotter till Mauritz som till Claes. En intressant fråga i sammanhanget är också vilka kontakter som fanns mellan släktgrenarna i Estland och Sverige.

⁵ En notering från tinget återgiven i Sandhems Gårdskrönikor av Knut Fredriksson.

⁶ På websidan familysearch.com upprättad av *The Church of Jesus Christ of Latter Day Saints* finns en notering utan källhänvisning att en Margareta, född 1667, skulle vara dotter till Claes Bz på Margretholm. Websidan, som bygger på uppgifter registrerade av privatpersoner, innehåller många uppenbara fel och måste tillmätas mycket låg trovärdighet när det gäller 1600-talet.

Om giftermålet

Generalmajoren Johan Winrichs giftermål med Margareta Breitholtz nämns i Anreps ättartavlor, i Genealogisches Handbuch der Baltischen Ritterschaften och i Svenskt Biografiskt Lexikon. Ingenstans anges tyvärr någon källa, trots att en sådan rimligtvis borde finnas. Antagligen är förhållandet nämnt som en biuppgift i brev eller annat dokument som rör generalmajoren. I annat fall borde datumuppgifter och hustruns härstamning framgå. Att det skulle finnas en uppgift i ett dokument rörande Margareta får anses mindre sannolikt eftersom inga andra uppgifter om henne förkommer. I värsta fall kan man tänka sig att uppgiften går tillbaka på Anrep och att han som ovan antytts skulle kunna ha förväxlat två personer Dellwig med liknande namn, Hans Heinrich och Johan Weinrich, där den förstnämnde uppenbarligen var gift med en Breitholtz-dotter.

Mot bakgrund av att det vid tiden fanns flera Johan Winrich måste frågan ställas om det kan vara så att det var någon annan av dessa som var gift med Margareta. En snabb genomgång talar inte för det: JW5 är för ung, JW4 dog troligen ung (om han inte är identisk med JW2), JW3 har familj med en namngiven hustru. Återstår JW1, som visserligen torde vara runt 30 år äldre, men som har barn med två okända hustrur. Kan Margareta vara en av dessa? Möjligheten finns och i så fall skulle hon trots allt kunna vara mor till Anna Margareta, gift Fock? Kronologiska skäl talar nog emot detta, men kanske i JW1:s andra gifte? Dottern i det äktenskapet hette Margarethe! Så kan man spekulera, men till syvende och sist är det nog ändå så att om någon av JW-herrarna var gift med en Margareta Breitholtz så var det sannolikt generalmajoren.

När skulle i så fall giftermålet ha kunnat ske? Knappast före 1700 då ju JW2 var i krigstjänst i Holland. Mest sannolikt kan man tänka sig ett giftermål efter utnämningen till kapten och återkomsten till Estland d.v.s. strax efter år 1700. Kanske har hustrun sedan följt mannen på den "flykt" undan dråpanklagelsen, som så småningom ändade i Holstein. Om hon så har avlidit barnlös utanför Sverige kan det förklara bristen på spår efter henne.

Biografiska frågeställningar

De biografiska uppgifterna om JW Dellwig är som framgått delade i två tidsepoker, fram till början av 1700-talet och efter 1714 till hans död i Fredrikshald 1716. Vad som hände däremellan tiger källorna om. Johan Winrich var som framgått ett vanligt namn i den Dellwikska släkten, men är f.ö. mycket ovanligt i Sverige. Mot den bakgrunden kan man fråga sig om de faktauppgifter som tillskrivs den unge JW2 kanske i själva verket avser någon av hans släktingar med samma namn. D.v.s. man utgår från att det bara kan finnas en person med detta ovanliga namn. Är det t.ex. givet att JW2 var den kapten, som efter incidenten med dödlig utgång "synes ha vistats i Estland 1702-03 och som var sjuk sommaren 1703". Kanske var det hans kusin med samma namn, som ju enligt GHBR var just kapten i Livland vid den aktuella tiden? Kanske var JW2 kvar i Holland eller på kontinenten och avancerade därifrån till krigstjänsten i Holstein-Gottorp? Någon egenhändigt skriven meritförteckning, såsom officerare brukade inge, nämns

inte bland källorna till biografen i SBL, så uppgifterna om hans livsöde är sannolikt baserade på helt externa källor, noteringar i rullor etc., där personförväxlingar lätt skulle kunna ske. Låt oss hoppas att den källkritiske Bent Hildebrand, som skrivit biografen i SBL, har tagit denna förväxlingsrisk i beaktande.

Slutsatser

- Generalmajoren Johan Winrich von Dellwig *kan* ha varit gift med en Margareta Breitholtz, även om inga källhänvisningar går att finna i publicerade skrifter. Rimligen finns något källstöd för giftermålet bland bevarade dokument kopplade till von Dellwig i riks- eller krigsarkivet. Sannolikt saknas dock uppgift om datum och härkomst, vilket annars torde ha publicerats i GHBR eller SBL.
- Margareta *kan* vara en i övrigt okänd dotter till Claes Bz eller hans bror Mauritz. Geografiska och familjerelationskäl talar närmast för den senare.
- Giftermålet bör ha skett i Livland under 1700-talets första decennium. Om Margareta var dotter till Claes bör hon då ha varit minst 35 år. Om hon var dotter till Mauritz kan hon ha varit yngre.
- Margareta har sannolikt avlidit barnlös utomlands, möjligen i Holstein-Gottorp.

Källor

För att söka någon klarhet i gåtan Margareta och Johan Winrich har jag studerat tillgänglig litteratur och genealogi om ätten Dellwig i framför allt:

- Genealogisches Handbuch der Baltischen Ritterschaften, band III, 1930
- Gustav Elgenstierna, Svenska Adels Ättartavlor
- Gabriel Anrep, Svenska Adels Ättartaflor
- Svenskt Biografiskt Lexikon, SBL, uppdaterad CD-romutgåva
- Historisk Tidskrift 1942, En obefintlig karolinsk general ”Carl Gustaf von Delwig”, Bengt Hildebrand
- Ointroducerad Adel 2005
- Ätten Breitholtz, del 1, Anders Breitholtz

Uppgifter om generalmajoren JW von Dellwigs militära aktiviteter som en av Karl XII:s handgångne män 1714-1716 kan återfinnas i många historiska verk.

Kramfors februari 2008

Ulf Breitholtz

Åtta bröder von Dellwig i karolinsk tjänst

